

Використана література

1. Гуревич М. Б. Вопросы современного крестьянского хозяйства Украины. – Х. : ЦСУ, 1927. – 191 с.; Альтерман А. Сучасне зернове господарство України та проблеми його товарності. – Х. : Радянський селянин, 1929. – 93 с.; Левенштам М. Диференціація селянського господарства України // Земельник. – 1924. – № 3. – С. 8-19; Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу. Історико-економічне дослідження. – Х. : Основа, 1997. – 400 с.; Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу. – Черкаси : НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.
2. Гуревич М. Б. Вопросы современного крестьянского хозяйства Украины / М. Б. Гуревич. – Х. : ЦСУ, 1927. – 191 с.
3. Альтерман А. Сучасне зернове господарство України та проблеми його товарності / А. Альтерман. – Х. : Радянський селянин, 1929. – 93 с.
4. Калініченко В. В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921–1929) / В. В. Калініченко. – Х. : Основа, 1991. – 129 с.
5. Україна. Статистичний щорічник на 1929 р. – Х. : ЦСУ, 1929. – 399 с.
6. Левенштам М. Диференціація селянського господарства України / М. Левенштам // Земельник. – 1924. – № 3. – С. 8–19.
7. Альтерман А. Розвиток хлібного господарства та хлібної торгівлі України / А. Альтерман. – Х. : Радянський селянин, 1928. – 44 с.
8. Збірник статистично-економічних відомостей про сільське господарство України. – Х. : Держвидав “Господарство України”, 1930. – 42 с.

Лазуренко В. Н. Зернопроизводство крестьянских хозяйств как основа благосостояния зажиточных крестьян в доколхозный период.

Раскрыты особенности зернового производства в зажиточных крестьянских хозяйствах Украины в доколхозный период (1921–1928 гг.).

Ключевые слова: *крестьянское хозяйство, зерновое производство, зажиточное крестьянство, посевы, зерновые культуры.*

Lazurenko V. M. Grain production as the basis of peasants` welfare in the pre-farming period

The focus is given to the peculiarities of grain production of wealthy peasants` enterprises in Ukraine during the pre-farming period (1921-1928 years).

Key words: *farming, grain production, wealthy peasantry, crops, grains.*

Швидкий С. М.

Слов'янський державний педагогічний університет

**ЗНАХАРІ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.
(ТРАДИЦІЙНЕ І СУЧАСНЕ)**

За результатами етнологічних експедицій у статті досліджуються традиційні та сучасні тенденції знахарського ремесла народних лікарів Української Слобожанщини кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: *Українська Слобожанщина, народна медицина, знахар.*

В умовах посилення деструктивних процесів у суспільному житті України в цілому, та Української Слобожанщини зокрема, поглиблюється

криза здоров'я населення.

Вражаючі дані оприлюднено на I Всеукраїнській науково-практичній конференції спеціалістів у галузі народної та нетрадиційної медицини, що відбулася в Будинку вчених. Як показало дослідження, проведене у 2003 році Українською федерацією сприяння охороні здоров'я, лише за останні чотири роки кількість звернень до спеціалістів у галузі народної та нетрадиційної медицини (ННТМ) зросла на 86–92%, а в сільській місцевості, де практично зруйновано систему охорони здоров'я, – на 140–200%(!)

У той час, як державна система охорони здоров'я занепадає, зростають показники захворюваності населення, особливо на хронічні недуги, у сфері народної й особливо так званої нетрадиційної медицини спостерігається небувалий підйом. За розрахунками федерації, 5 млн. 600 тис. чоловік на рік отримують оздоровчу допомогу у спеціалістів ННТМ. Із загального числа тих, хто звернувся по допомогу до цілителів, більшість — представники робітничих професій, трудівники сільського господарства, пенсіонери (в окремих регіонах країни до 70%) [17]. Слід зауважити, що така ситуація склалася й у межах Української Слобожанщини.

Неабияку роль у подальшому розвитку традиційної народної медицини краю посідають народні лікарі. За результатами етнологічних експедицій кінця XX – початку XXI ст., які проводив Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України під керівництвом академіка Г. А. Скрипник на території Української Слобожанщини, ми проаналізуємо традиційні й новітні тенденції та місце сучасних знахарів у сфері цілительства досліджуваної території.

Відомо, що ще в період розкладу первіснообщинного ладу з'явилася певна категорія людей, які були своєрідними посередниками між таємничими надприродними силами і людиною, – це відомі в усіх народів маги, друїди, шамани, жерці, чарівники, пророки і т. п.

У Київській Русі такі особи були засвідчені під назвами ведуни, кудесники багатьма давніми літописами. Дохристиянські волхви і кудесники, на думку вчених, були служителями (жрецьями) язичницьких богів. У своїх дослідженнях С.Токарев відносить волхвів до служителів древньослов'янських культів. У їх функції входило також і чародійство. “Саме ж це слово (волхв) задовільно не пояснено, не дивлячись на багаточисельні намагання. Існує думка, що в ньому відобразились зв'язки слов'ян з кельтами (“волох”, “валах” попередня назва кельтів), або з фінами (від фінського *velho* – чарівник), або з германцями (*volvas* – пророчиця). У всякому випадку, існує безперечний зв'язок слова “волхв” із словом “чарівництво”, “чарівний”. Але ким були волхви? Звичайними чарівниками, шаманами, жрецьями богів? Чи були якісь відмінності, ранги, спеціалізація у волхвів? На це відповісти важко. Збереглися, між іншим, й інші визначення

виконавців релігійно–магічних обрядів: чарівник, ведун, віщий, баяльник, ворожець, кудесник та ін.” [18, с. 190].

На думку українського вченого І. Огієнка “...волхв і кудесник були однозначні, а пізніше від них пішли наші ворожбити, знахар, відьмак, відун, чарівник, чаклун, шептун, чародій, химородник і тощо усе це слова одного значення, тільки з підкресленням якоїсь своєї особливості: ворожбит від “ворожити”, знахар від “знайти недуги й будуче”, відун, відьмак, відьма, відьмувати “відати все”, чарівник “хто вміє чарувати” й т. ін” [19, с. 14-15].

Після запровадження християнства в Київській Русі волхви залишилися захисниками старої віри.

У ряді літописів описані магічні обряди волхвів, кудесників і чарівників, їх пророцькі гадання, лікування хворих і т. п. Так, у літописі про київського князя Олега говориться: “И живаше Олег мир имеа ко всем странам. Кижа в Киеве и пришла осень и помяну Олег конь свои, ибе же постава кормити и не видати на ни бе бо въпраша волхвов (и кодесник) с чего ми смерть и ре ему кодесник иди киже конь ежа любимый и ездisha на не то ти умерти” [13, с. 38]. Кудесник передбачив Олегову смерть від свого коня, що згодом і сталося: “Олег же посмеася и одкори кодесника река то ти неправо глють волхвы, но вса ложи, а конь оумерли, а я то жив. И (навед) велел оседлать конь, а то вижу кости и приде на место ижеде лежаще кости е гол и сесд с коня и посмеася рекоше “От сего ли лба смерть было взати мне и вступи на лоб и выникнивши змиа зо лба оуклюнь в ногу и ето разболее и умре” [13, с. 39].

Волхви і чародійники виступали не тільки як ясновидці, але й як лікарі, відуни, зілійники. Християнська релігія вела з ними жорстоку боротьбу, називаючи їх заняття волхвуванням, відьмарством. В “Уставе Владимира о церковных судах” говориться: “Судить дано право ведьмство, зілійництво”. У старих судових справах не проводиться різниця між чародійством і зілійництвом, вони всі однаково називалися “бесовским волхвованием” і жорстоко каралися церквою та владою. Християнство виступало проти них не з суто принципів ідеологічних розходжень. Принципової точки зору, яка була відмінною від волхвування, воно не мало. Навпаки, своїми твердженнями, що все залежить від Бога, вони утверджували віру в надприродну силу. Переслідування волхвів, ведунів, зелейників проводилося з метою знищення язичницької віри, аби замінити її вірою в єдиного Господа. У 1653 році московський цар Олексій Михайлович видає указ де сказано: “...А ті люди від таких злих і богомерзських справ не відмовляться і відречених, і єретичних книг, і листів, і коренів, і отрут не сплять, і опісля нинішнього государевого указу відречені і єретичні книги, та листи, і корені, і отруту почнуть у себе тримати чи почнуть до ведунів і до ворожбитів ходити, або відовства якогось дотримуватися, або на кістках чи

іншим чимось ворожити, або котрі людей почнуть портити, і по цьому государевому указу таких злих і ворогів божих у зрубах спалити без усякого помилування, а будинки повеліваю розорити..." [8, с. 71–72]. Таким чином, жорстока боротьба і безжалісне переслідування народних лікарів велась не лише з боку церкви, але й тогочасної влади.

Д. Зеленін зазначав: "Знахар – це не чарівник. Йому відомі лише замовляння і цілющі трави, і він виконує, головним чином, функції лікаря" [19, с. 23].

Отже, знахар перш за все був лікарем. Він "виводив" зглаз, "виливав" переляк, замовляв сухоти і рожу, вправляв вивихи і зупиняв кров. При цьому він використовував у своїй практиці зцілювання, окрім традиційних засобів народної медицини, різні магичні прийоми лікування. Усе це тісно перепліталось одне з одним. Але, якщо засоби народної медицини були певною мірою загальнодоступні, то магичні дії і замовляння стають своєрідною монополією знахарів.

До сьогодні серед місцевого населення, як і в інших регіонах України й інших народів, побутує думка, що знахарі можуть бути природженими або навченими [1, с. 43; 6, с. 95; 9, с. 234-237; 10, с. 238-239].

У свій час П. Чубинський зазначав, що природжені знахарі наділялися надприродними якостями, оскільки народжувалися під особливою планетою. Від того, планета була чи доброю чи поганою, залежало, що народжений під нею принесе людям – добро чи зло [20, с. 207]. Така ж думка побутує і зараз серед населення Української Слобожанщини.

Ті ж особи, які бажали оволодіти цією майстерністю, мали успадкувати ці знання від їх носія та пройти магичну посвяту. Останню, як правило, проходили чарівники, і відбувалася вона в ритуальних місцях: у млині, у полі про що зазначали деякі дослідники [15, с. 84], на перехрестях та роздоріжжях [12, с. 4-6]. Саме тут, за народними уявленнями, відбуваються різноманітні контакти з міфологічними персонажами та істотами з потойбічного світу. Перехрестя виконували роль кордону, який розмежовував "свій" та чужий простір [12, с. 4-6]. Загалом "знаючі" люди мали незвичний зовнішній вигляд, відхилення від норми: вони були дуже малі або занадто високі на зріст, кульгаві, горбаті, одноокі, із занадто товстими або тонкими ногами, беззубі або із зубами у два ряди, надмірно волохаті тощо. Їм приписувалися і зооморфні риси (хвіст, крила, роги, тваринячі копита) [3, с. 23].

Слід зазначити, що патології в зовнішньому вигляді у традиційному суспільстві розглядалися як ознака зв'язку з нечистою силою, за народними уявленнями, кульгавість, кривизна, сліпота тощо не сумісні зі святістю [2, с. 19-20]. Вірили, і що така людина була зачата під велике свято або в піст. На Поліссі, зокрема, такі патології у дитини пов'язувалися з

недотриманням заборон матір'ю під час вагітності. Вважалося, що новонароджена дитина, яка мала певні зовнішні відхилення від норми, у майбутньому стане знахарем або чарівником. Зазвичай, такі люди вели усамітнений спосіб життя, були мовчазними, похмурими, непривітними. Одяг теж відрізнявся від того, який носили оточуючі; як правило, це було лахміття [3, с. 23].

Часто знахарство приписували людям, які за родом своєї професійної діяльності володіли особливими знаннями, уміннями та майстерністю, і в народній уяві це давало підстави припустити, що вони були наділені магічною силою і мали покровителів у потойбічному світі. До цієї категорії належали всі, хто пізнав "таємні ремесла": мисливці, пастухи, коновали, мельники, ковалі [7, с. 19; 21, с. 9-27], саме вони передавали такого роду знань [15, с. 82].

Більшість дослідників дотримуються думки, що магія була жіночим заняттям. М. Новікова у визначенні магії як жіночого ремесла вбачає роль жінки у первісному суспільстві. У контексті цих первісних уявлень, на її думку, вибудовується певна ієрархічна послідовність, що служить основою впливовості на всі сфери людського буття. "Мертвий могутніший від живого: духи предків забезпечують добробут родові своїх живих нащадків, не навпаки. Звір могутніший від людини: від наявності звіра залежить існування людини, не навпаки. Жінка могутніша від чоловіка: вона дає відродження та примноження життя" [11, с. 9].

Культ жінки існував ще за часів ранньонеолітичної (дотрипільської) та трипільської доби. Глиняні жіночі статуетки з підкресленими жіночими прикметами, статуетки жінки з дитиною на руках дають уявлення про початки формування ще в тодішню епоху культу жінки, яка продовжувала рід.

У традиційних уявленнях знахарі – це люди, які здатні впливати на таємничі сили природи, зцілювати, а іноді й насилати недуги, приносити як добро, так і зло. Ось що писав з цього приводу Г.Г.Луцьков щодо місцевих знахарів: "Припускаючи існування в природі сил і законів, які невідомі людині, населення думає, що багато із них відомі деяким особам, яких воно називає відунами, знахарями і т.п.; причому володіння таємницями природи не вважалося справою гріховною, яка суперечить його релігії. Цих відунів і знахарів народ вважає такими ж людьми, з притаманними людині слабкостями, однаково здатними як на добро, так і на зло" [8, с. 71].

Розвиток освіти, впровадження медичної допомоги поступово сферу дії знахарства, як і взагалі традиційної народної медицини, істотно звузили. Однак, останніми роками спостерігається підвищення інтересу до народного цілительства.

У діях знахарів вишукується раціональне зерно, ті позитивні сторони, які

дозволяють допомогти хворому (добре знання і використання цілющих властивостей лікарських рослин, психологічний вплив тощо).

Серед сучасних народних лікарів Української Слобожанщини існує цілий ряд застережень щодо передачі секретів цілительства. Особливо щодо текстів замовлянь. Так, наприклад, вважається, що знахар, який передав його (замовляння – С. Ш.) іншому, втрачає чарівну силу. Та й інший не завжди зможе ним скористатись, бо слова, позбавлені енергії й волі знахаря, не допомагають. На думку В. Давидюка: “Компромісним варіантом розв’язання цієї проблеми вважалось повір’я, згідно з яким передане замовляння допомагає тільки від того, хто запам’ятав його за першим разом” [4, с. 223].

Якщо раніше існував цілий ряд застережень щодо передачі самих замовлянь, то зараз зустрічаються випадки, коли знахар іноді сам пропонує хворому після сеансу лікування прочитати той чи інший текст замовляння або молитви для закріплення позитивного результату. Так само це стосується і лікарських рецептів. Однак у більшості випадків знахар намагається приховати текст, промовляє його тихо й швидко, щоб ніхто не почув і не зрозумів.

Існує чимало приписів, чия воля, сила і слово можуть мати вагу при лікуванні хвороб. Найчастіше такою здатністю в людській уяві наділялися перші та останні діти. М. Попович вбачає в цьому уявленні про їхнє надзвичайне походження [14, с. 74]. Така тенденція у слобожан зберігається й зараз. Однак, у разі відсутності власних дітей (що іноді зустрічається), або через інші причини, такою силою можуть володіти рідні знахаря.

Утаємниченість своїх знань знахарі досліджуваного регіону пояснюють по-різному, але головною причиною є те, що після того, як передасть свої знання, знахар втратить свою чарівну силу, яка йому передалася від попередника.

У більшості випадків знахарі не користуються фіксованими, записаними текстами, а запам’ятовують їх. На відтворенні замовлянь і всього процесу зцілення хворого позначаються індивідуальні особливості знахаря, його здібності, насамперед здатність точно запам’ятовувати чи імпровізувати. Немає сумніву, що у процесі проголошення замовлянь, виконання обрядодійства з’являються або зникають ті чи інші елементи.

Так само, як і в інших регіонах України, серед знахарів Української Слобожанщини існує певна спеціалізація. Одні “спалюють рожу (бешиху)”, інші “виливають переляк”, ще інші “знімають вроки”.

Така спеціалізація певною мірою пов’язана з розподілом сфер впливу між знахарями. У с. Прелесне Слов’янського району Донецької області нами зафіксовано чотирьох знахарів, які зцілюють різні хвороби, і які вважають, що лікування цих хвороб є лише в їх компетенції.

Крім таких “вузьких” спеціалістів, серед місцевих знахарів є й знахарі–універсали. Окрім магічних обрядів “спалювання рожі”, “вишіптування вроків”, “викачування” чи “вилиття переляку”, вони у своїй лікувальній практиці використовують більш широкий арсенал лакувальних засобів, у тому числі рослинного і тваринного походження.

Зібрані нами матеріали свідчать, що передавати знахарство можна лише молодшій від себе людині, бажано рідній або близькій. Це говорить про збереження спадкового характеру знахарства, згідно з яким знахар одержував свої знання від батьків, родичів, які володіли таємницею знахарства і перед смертю мусили передати її комусь із рідних.

Відношення місцевого населення до знахарів було і зараз залишається традиційно шанобливим. Ось, що писав у свій час В. В. Іванов, характеризуючи ставлення людей до народних лікарів: “Шептухам селяни дуже вірять, і не дивлячись на те, що в слободі знаходиться фельшер, а поблизу живе лікар, до останніх звертаються в рідких випадках, в більшості тоді, коли вже всякі шептання перепробували і жодне не допомагає” [5, с. 531-532].

Результати етнологічних експедицій, які проводилися нами у кінці ХХ – початку ХХІ ст. як у селах, так і в містах Української Слобожанщини, дають підставу стверджувати про певну відмінність між знахарями сільського і міського типів. Так, наприклад, середній вік сільських знахарів коливається у межах 67–72 років, а міських: 44–56. Щодо етнічного складу – серед міських знахарів близько 64% українців, серед сільських знахарів – 92%.

Обряд лікування міськими знахарями спрощується і в більшості випадків зводиться лише до проголошення невеликих за обсягом текстів (у більшості випадків – це християнські молитви) та коротких рекомендацій. На відміну від міських – сільські знахарі надають важливого значення не лише текстам замовлянь (за обсягом можуть бути на сторінку і більше), так і обрядодійству в цілому, яке включає в себе цілий ряд магічних рухів, жестів і т. п.

Слід зазначити, що серед знахарів Української Слобожанщини переважна більшість жінок. Про таку традицію знахарського ремесла ще у ХІХ ст. писав відомий український вчений М. Сумцов: “Знахарі всіх народів між собою мають багато загального, і українські відрізняються, наприклад, від великоруських, болгарських, небагатьма дрібницями. Взагалі, чарівник, знахар у Великоросії має більше значення в житті простого народу, ніж у Малоросії. У Великоросії він є необхідною особою на весіллі. У Малоросії знахар поступається пальмою першості *знахаркам; і баб-ворожок значно більше* (курсив наш – С. Ш.), ніж знахарів, і до перших частіше звертаються” [16, с. 240].

Сучасне знахарське ремесло в Українській Слобожанщині розвивається

у двох напрямках. Для першого характерне використання традиційних народних способів і методів лікування. В основному зберігається в сільській місцевості. Для другого напрямку притаманне поєднання традиційних способів з науковими методами зцілення. Цей напрям розвивається в містах.

Сільські знахарі у використанні набутоків народної фітотерапії і застосуванні їх на практиці залишаються більш консервативними і в процесі лікування використовують рослини місцевої флори. Хоча вже простежується тенденція застосування рослин інших регіонів. В арсеналі ж міських знахарів все частіше з'являються рослини і методи лікування не традиційні для етномедицини українців. Багато хто з них має спеціальну медичну освіту.

Слід зауважити, що останнім часом в Українській Слобожанщині з'являються різного роду цілителі-шарлатани, які своїми діями приносять велику шкоду не лише здоров'ю людини, але й компрометують справу справжніх народних лікарів.

Якщо в XIX – поч. XX ст. причиною для розповсюдження знахарства на досліджуваній території була відсутність належної медичної допомоги, то в наш час безпорадність лікарів у лікуванні важких хронічних хвороб, тривала соціально-економічна криза стають головним фактором відродження знахарського ремесла та зростання авторитету народних цілителів.

Таким чином народні лікарі Української Слобожанщини наприкінці XX – початку XXI ст. успішно поєднали у своїй лікувальній практиці засоби традиційної народної медицини українського етносу з сучасними науковими медичними формами та методами зцілення людини.

Використана література:

1. Болтарович З. Є. Народна медицина українців / З. Є. Болтарович. – К. : Наук. думка, 1990. – 231 с.
2. Виноградова Л. Н. Телесные аномалии и телесная норма в народных демонологических представлениях / Л. Н. Виноградова // Телесный код в славянских культурах. – М., 2005. – С. 19–20.
3. Виноградова Л. Н. Человек / нечеловек в народных представлениях / Л. Н. Виноградова // Человек в контексте культуры. Славянский мир. – М., 1995. – С. 23.
3. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору / В. Давидюк. – Луцьк : Вежа, 1997. – 296 с.
5. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / В. В. Иванов. – Харьков : Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
6. Добровольская В. Е. Народные представления о колдунах в сказочной прозе / В. Е. Добровольская // Мужской сборник. – М., 2001. – Вып. 1 : Мужчина в традиционной культуре. – С. 95.
7. Криничная Н. А. “В глуши далекой живут седые колдуны...” / Криничная Н.А. // Живая старина. – 2001. – № 3. – С. 19.
8. Лукьянов Г. Г. Из истории русского колдовства в XVII в. / Г. Г. Лукьянов // Вестник Харьковского историко-филологического общества. – Харьков : Типография “Печатное дело”, 1913. – С. 71-76.

9. Мазалова Н. Знахарка / Н. Мазалова // Мужики и бабы: мужское и женское в русской традиционной культуре. – СПб., 2005. – С. 234-237.
10. Мазалова Н. Знахарь / Н. Мазалова // Мужики и бабы: мужское и женское в русской традиционной культуре. – СПб., 2005. – С. 238-239.
11. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь // Українські замовляння. – К. : Дніпро, 1993. – С. 7–29.
12. Плотникова А. А. Перекресток и распутие в народной культуре Полесья / А. А. Плотникова // Живая старина. – 2002. – № 4. – С. 4–6.
13. Полное собрание русских летописей. – М. : Изд. вост. л-ры, 1962. – Т. 1. – 41 с.
14. Попович М. Мировоззрение древних славян / М. Попович. – К. : Наук. думка, 1985. – 167 с.
15. Смилянская Е. Б. Волшебники. Богохульники. Еретики. Народная религиозность и “духовные преступления” в России XVII в. / Е. Б. Смилянская. – М., 2003. – С. 84.
16. Сумцов Н. Ф. Культурные переживания / Н. Ф. Сумцов. – К. : Тип. Г.Т. Корчак–Новицкого, 1890. – 408 с.
17. Суржик Л. Заморожена країна / Л. Суржик // Дзеркало тижня. – 2004. – № 9 (484), 6–12 березня.
18. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. – М. : Политиздат, 1964. – 559 с.
19. Українські чари / упоряд. О. М. Таланчук. – К. : Либідь, 1994. – 96 с.
20. Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край, снаряженной ИРГО, Юго-западный отдел / П. П. Чубинский. – СПб., 1871–1877. – Т. 1–7. – Т. 1. – 468 с.
21. Щепанская Т. Б. Мужская магия и статус специалиста (по материалам русской деревни конца XIX – XX вв.) / Т. Б. Щепанская // Мужской сборник. – М., 2001. – Вып. 1 : Мужчина в традиционной культуре. – С. 9-27.

ШВЫДКИЙ С. Н. Знахари Украинской Слобожанщины конца XX – начало XXI ст. (традиционное и современное)

За результатами етнологічних експедицій в статті досліджуються традиційні і сучасні тенденції знахарського ремесла народних лікарів Української Слобожанщини кінця XX – початку XXI ст.

Ключевые слова: Украинская Слобожанщина, народная медицина, знахарь.

SHVYDKYI S. N. Healers of the Ukrainian Slobozhanschina at the end of the XXth – the beginning of the XXIst centuries (traditional and modern)

The article deals with the studies of the traditional and modern trends of the healing of the Ukrainian Slobozhanschina folk healers at the end of the XXth – the beginning of the XXIst centuries relying on the results of the ethnological expeditions.

Key words: the Ukrainian Slobozhanschina, folk medicine, healer.